

החיים בארץ ישראל לעומת החיים בתימן

בשירת ר' חיים שקדי

טוביה סולמי

חוגגים אנו היום מאה שנים להקמתה של שכונת התימנים מחנה יהודה של פתח-תקוה, אשר נוסדה בשנת 1913 כמושב, ובשנת 1937 סופחה כשכונה לפתח-תקוה שהפכה ממושבה לעיר. ומה ראוי יותר מאשר להזכיר היום את הרב חיים משה שקדי שחי, פעל, הורה וכתב את שירתו בעיר זו.

הרב חיים משה בן יחיא שקדי, או בשמו המקורי לוזי, נולד בשנת תר"מ (1880) בקירוב, בכפר רוצאבה, שלייד העיר ד'מאר, במרכז תימן. הוא הוסמך כרב (מארי) עוד בתימן, והיה מוכר בקהילתו כמשורר, כזמר וכתלמיד חכם. עלה ארצה בשנת 1925 כבן 45 שנים, ולאחר כשנתיים בתל-אביב עבר לגור במחנה יהודה, שם התקבצו רבים מבני קהילתו בתימן. בהיותו תלמיד חכם, נעים הליכות, משכיל ופתוח ידע להתקבל על כל שדרות הציבור בשכונה ובמושבה. נפטר בג' בטבת תשי"ב (1952), כשהוא בן 72 שנים. הרחוב הסמוך לביתו קרוי על שמו: רח' הרב שקדי.¹

הרב שקדי החל לכתוב שירים עוד בתימן, אך מתוך כמאתיים ושישים שיריו מרביתם נכתבו בארץ בתקופת המנדט, והוא אחד המשוררים הבולטים ביותר שקמו ליוצאי תימן בארץ מאז עליית תרמ"ב ועד ימינו.

בשירתו המשיך הרב שקדי את מסורת השירה של יהודי תימן, אך הנציח את מאורעות תקופתו: גאולת האדם, האדמה והארץ, העלייה וההעפלה, המאורעות ומלחמת השחרור, ומעל הכל שירתו היא שירה ציונית נלהבת.

בשנת תש"ע (2010) יצא לאור ספר שיריו "שירים בין גלות לגאולה", בעריכת כותב שורות אלו, בהוצאת אפיקים ובהשתדלות נכדתו גב' ירדנה אייל. מרבית השירים נכתבו במחנה יהודה, ואנו ממליצים לחובבי השירה לעיין בשירתו.

1 עוד על הרב שקדי ראו: רצהבי תשנ"ה, עמ' רלג; גברא תשס"א, עמ' 632. על שירתו ראו סולמי תשנ"ד; דחוח-הלוי תשס"ח; שקדי תש"ע, עמ' 35-52.

תלמידי מחנה יהודיה בישיבת "אור המזרח" (עין גנים). במרכז: הרב חיים שקדי מימין: הרב דוד סלומון וביניהם התלמיד יצחק גלוסקא. משמאל: זכריה ג'מילי

ברבים משיריו תיאר הרב שקדי את החיים הקשים בארץ ישראל, את שפיכות הדמים במאורעות ואת חוסר הביטחון, הרדיפות והגזרות על העלייה, אך כל אלה לא האפילו על התפעלותו מבניין הארץ ומאמונתו כי אנו בעידן של ראשית הגאולה וחבלי משיח. בהזדמנויות רבות כתב לקרוביו בתימן שירים ובהם סיפר על מסע העלייה והתווכח עמם בענייני רכוש, אך יותר מכל סיפר להם בשבחה של ארץ ישראל, הדגיש את יתרונה על פני תימן וקרא להם לעזוב הכל ולעלות לארץ.

בראשית שנות השלושים התקיימה חליפת שירים בין הרב שקדי ובין קרוביו בתימן בהם דרש מהם לפרוע חובות שנשארו לו בידם, ובהם גם ספרי תורה שהפקיד בידם בתימן, ובאותה הזדמנות ניסה לשכנעם לעלות לארץ.

נביא כאן לעיונכם בתים אחדים משני שירים הנכללים בחליפת מכתבים זו ששלח הרב שקדי לתימן, ובהם משתקפות ארץ ישראל ותימן כפי שראה אותן מביתו במחנה יהודה. השירים נכתבו במקורם בערבית, ואנו נביאם כאן בצירוף תרגום עברי. המעוניין בעוד פרטים וכל לעיין בספר שיריו של הרב שקדי "שירים בין גלות וגאולה" (הוצאת בית יהודי תימן ואפיקים: פתח-תקוה - תל-אביב תש"ע).

א. באַרק בְּרִיק מִן פּוֹק בַּעְדָּאן אַסְקָא בְּסִילָה בְּגַהְרָאן

(הַבְּרִיק בְּרִק מַעַל בַּעְדָּאן וְהַשְּׁקוּ בְּזַרְמָתוֹ בְּגַהְרָאן)

מאת חיים בן לא"א משה שקדי

השיר נשלח לרוצאבה בתימן לידי החבר חיים סלימאן מִשָּׁה, ונזכרים בו בשמותיהם אחדים מחבריו וקרוביו הנותרים בתימן. שירים אחדים המתחילים בפתיחה "בארק בריק" נתחברו בתימן ולרוב עסקו בחבלי משיח ומלחמותיו. במהלך המאה העשרים נתחבבה מתכונת זו לשירי מסע ועליה לארץ בדומה לשיר המובא כאן.² בשיר המקורי 18 בתים ובו מתאר המשורר את מסעו מעירו רוצאבה לא"א בשנת 1925. הוא מתפלמס עם קרוביו שנשארו בתימן על ספר תורה שהושאר שם, ונמנעו לשלחו ארצה כפי שהתחייבו לפני עלייתו ארצה. בהמשך השיר מתאר המחבר את חיי יוצאי תימן בארץ.³ עקב חשיבות השיר הננו מצרפים כאן רק חלק מן הבתים העוסקים בתעמולה הציונית המשבחת את החיים בארץ ומדברת בגנות החיים בתימן. התרגום הוא חופשי ונועד לאפשר לקורא להבין במה מדובר.

הַשְּׁקוּ בְּזַרְמָתוֹ בְּגַהְרָאן	הַבְּרִיק בְּרִק מַעַל בַּעְדָּאן ⁴
וְלֹא נוֹתֵר עוֹד מְקוֹם	הַחֲרִיב יְסוּדוֹת וְאֵלִילִים
אֵין כְּמוֹהֵן בְּאַמְנוֹת	סְחָף מִמְּנֵי שְׁתֵּי פְּנִינִים
אָבֵל בְּבְרִיאוֹת הַגּוֹף	אֶת כָּלֶם סְחָף הַמְּבּוּל בְּרִגְשָׁה
תְּעִיז צִנְעָא וְסִיאָן	נוֹדַע מַעֲשָׂהוּ בְּכָל הָאֲרָצוֹת
	תּוֹשִׁיחַ: כָּלֶם נוֹתְרוּ רְגוּעִים
	טוֹף וְזָקֵן וְנָשִׁים
	אֶף הָעַרְבִים מַעֲרָבִים
רִיחוּ מְנוּטָה וְרִיחוּן	לֹא נִשְׁתַּל כְּמוֹתוֹ בְּגִנִּים
וְכָלֶם מְסֻבִּים עִם הַקָּאָת: פִּז'	נִפְתָּחוּ דְלָתוֹת וּבְתֵימֵם

מחרוזת 11 ואילך מתאר המשורר את חייהם של יוצאי תימן פה בארץ, ומפאת העניין נביא את הבתים הללו בתרגומם העברי:⁵

2 ראו שיר דומה מאת הרב דוד צדוק הלוי, שעלה ב-1949 מצפון תימן, וכתב את השיר "בארק ברק מן כלף עדן", בן-דוד תשס"ח, עמ' 308.
3 ראו עוד על השיר שם, עמ' 228-232.
4 בעדאן וגהראן הינם מחוזות הקרובים למחוז ד'מאר ממנו עלו המשורר ובני קהילתו ארצה.
5 שקדי תש"ע, עמ' 452.

אֲכַן פְּרַנְסַת הָאָדָם קָשָׁה [בְּאַרְץ] בְּמַעְדָּר [בְּטוֹרִיָּה] בָּלָב הַמְטָעִים
 מִשְׁקָלוֹ שְׁלֹשָׁה רוֹטְלִים וְכָל שְׁעָה נִסְפָּרֶת
 וְהַעֲבוּדָה שְׁמוֹנֶה שָׁעוֹת בְּדִיוֹק רַב הָעֵמֶל בְּהַדְרִים
 שְׁבֵת וְחַג לְמִנוּחָה וּמַעֲשֵׂה מְרַקְחַת בְּתוֹךְ הַבַּיִת
 תּוֹשִׁיחַ: יִזְוּ וְעֶרְק מִשְׁקָהוּ

תְּמָרִים מוֹנְחִים לְפָנָיו אֲשֶׁרֵי מִי שְׁחִי בְּאַרְצוֹ
 וּמִלְבוּשִׁים נְאִים עָלָיו יִרְאֶה פְּלֹאוֹת עוֹלָמוֹ
 יִרְאֶה מְרֹאוֹת אֵין כְּמוֹתָם מְכַל הָאָרְצוֹת נִקְבְּצוּ: פִּז'

וְהַמְכוֹנוֹת עוֹבְדוֹת בְּרַעַשׁ מוֹצְרִים בְּכָל צְבָעֵי הַקֶּשֶׁת
 וְאוֹרוֹת הָעִיר מְרַצְדִּים בְּלִילָה לְמַרְחָק שְׁלֹשׁ שָׁעוֹת
 וְאֶפְלוֹ בְּקִיץ יֵשׁ מִים קְפוּאִים מְמַתְקִים כְּבָרָד
 הַכּוֹס בְּחֻצֵי גְרוּשׁ יְצַנְנָדָּה בְּלוֹיֹת תּוֹפִינִים וּמְמַתְקִים
 תּוֹשִׁיחַ: וְדָגִים אַרוּזִים בְּחֻבֵיּוֹת
 מִבְּשָׁלִים בְּשֶׁמֶן זֵית מְכַל הַסּוּגִים וְהַצְּבָעִים

קוֹל הַמְכוֹנוֹת מִשְׁעָשַׁע וְהַמִּים זוֹרְמִים בְּכָל בַּיִת
 וְאִם תְּגוּר בְּקוֹמָה עֲלִיוֹנָה יִגִּיעוּ אֵלָיָה לְלֹא קֶשֶׁי: פִּז'

מִיטֵב הַנְּעָר הָאֲשֶׁכְּנָזִי מְפוֹלִין כְּפוֹף מֵעַל הַמַּעְדָּר
 יוֹפְיוֹ כְּנֵרוֹת בּוֹעֵרִים לְהוֹטִים לְאַרְץ יִשְׂרָאֵל
 מֵה נִשְׁבַּח וְאָנוּ חֲלוּשִׁים חֲיִינוּ כְּזֵרוּקִים בְּמַדְבָּר
 לְשׁוֹנֵם צַחָה גַם בְּצִאתָם וּמִשְׁפַּחְתָּם כְּמַלְכִים
 תּוֹשִׁיחַ: מִשְׁתוֹקֵקִים לְחַרֵּשׁ אֶת אֲדָמְתָם

וְאֶפְלוֹ יִשְׂאוּ סֵלַע עַל גְּבֵם אֵינָם מוֹחֲלִים עַל אֲרָצָם
 אֲבַל הַתִּימְנֵי הָעִנִּי הַמְרַגֵּל לְשִׁתִּית הַלְבָּן
 צִלְחָתוֹ מְתַבָּלֵת בְּשִׁמְנִים מְעַרְבַּב נְתַחִים מִבְּשֵׁר הַצֶּאֱזָן: פִּז'

אוֹכְלִים דוֹרָה וְעֵדְשִׁים [בְּתִימָן] וְאֵלוֹ הַשְּׁעוּרִים לְסוּסִים
 וְהַחֲטָה לְעֵתִים רְחוּקוֹת קִמֵּץ עַל פִּי הַמִּשְׁקָל
 וְהַמְתַּלּוֹנָן [עַל הַמַּצָּב] מִבֵּיד עֲצָמוֹ לְשׁוֹנוֹ כְּבֵדָה וְנוֹקְשֵׁת
 לְבוֹ מְלֵא דְאָגָה וְמִתַּח בְּאַרְץ תִּימָן כָּל הַזָּמָן

תושיח:

כָּל הַשָּׁנָה מְעִיל יָחִיד

אֵין לְהַחְלִיפוֹ גַם בְּחַג

יִכְבֵּס בְּבֶץ וַיִּחְשֵׁב חֹדֶשׁ

אָבַל הָעֲנִי בֶן אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל

בְּכָל חֲמִישֵׁי מִכְּבֵס בְּרִתִּיחָה

הוּא הַצִּפּוֹר, שְׂאֵי שְׁלוֹמִי

מִי שְׂיִצוּד אוֹתוֹ? הֲאֵא פּוֹשֵׁעַ

וְהֵם יְתוֹמִים בְּלֹא אִם וְאָב

לְמַעַט הַנָּאִה וְכַבּוּד

תושיח: נְסִים סְלוֹם⁶ הִיקָר בְּבָנִים

פָּקַח עֵינָהּ עַל קֶן הַיּוֹנִים

וְהָאֵל יִגַּן עֲלֶיהָ בְּשְׁלוֹמִים

אֲחֻתָם דְּבָרִי, אֲלֵיכֶם הָאֱהוּבִים

מְמַשְׁלָתוֹ לְעַד בְּלֵי סִפְקוֹת

הַשְּׁבַח לְאֵל עוֹד לֹא נִסְתַּלְקָה מֵאֲתַנּוּ

מִמֶּנּוּ בָּא לָנוּ הָעֹז בֵּין הַזָּאֲבִים

אֲבָקְשָׁהּ, אֲתָהּ הַמַּחֲיָה אֶת הַגִּפְנִים

שְׁלַח מְשִׁיחָהּ יִפְתַּח אֶת הַשַּׁעַר

וַיַּעַן שְׁלוֹמִי אֵל כָּל הַחֲבֵרִים

תושיח: וְשָׁמִי רָשׁוּם בְּרָאשֵׁי תִבּוֹת

אַרְבַּע בְּאַרְבַּע מְשַׁבְּצוֹת

וְהַכֹּ"ף מְחַלְקֵת לְחֻצָּאִים

וְהַי"ד מְרַבֵּעַ בְּשִׁלְמוֹת

חֲתַמְתִּי שִׁירִי וְהַבְּרָכוֹת

זָהַר הַשְּׁלֵמוֹת, סֵאלִם חֲנֹאשׁ

זֶקֶן הַכּוֹכְבִים כְּבֹר הֶלֶךְ

נִסְעַר לְבָבִי בַעַת שְׁנֹטְמוֹן בְּעֶפְרַי

הוּא אָבִי, הֲכֹן הַמַּצְעִים בְּעֲלִיתָהּ⁷

אֵל גֶּן עֲדָנִים וְהַפְּרָחִים

נְשָׁלֵם וְהַשְּׁלוֹם עַל כָּלֵל הַחֲבֵרִים

בְּאֵל הַמְּכַסֶּה אֶת הָעֵצִים:

וְהַלְלוּיָהּ

6 סלום הוא כינוי חיבה לשם סאלם, והכוונה כאן לנסים בן סאלם, כנראה ממשפחת חנש.

7 הוא מודיע לאביו היושב בגן עדן, להתכונן לקבל פני הנפטר.

ב. באַרק בְּרִיק מִן פּוֹק מַלְבָּס

(הִנֵּץ בְּרֶק מֵעַל פֶּתַח־תְּקוּהָ)

לפנינו שיר מענה נוסף שנשלח מפתח־תקוה לרוצאבה, ובו 22 בתים מלאי מתח ורתח מתובלים בהומור ועוקצנות. השיר מופיע במלואו בספר בערבית ובעברית, וכאן הבאנו רק בתים אחדים בעברית מפאת חשיבותו ללימוד אורחות החיים בא"י לעומת תימון בשנות השלושים והארבעים במאה העשרים.

הִנֵּץ בְּרֶק מֵעַל פֶּתַח־תְּקוּהָ (מַלְבָּס)⁸ וְהִשְׁקָה בְּמִיּוֹ לֹא חֶסֶד
 קוּם חֲבִיבִי, סַחֵט רֹאשׁ זֶה וְשִׁמְעֵ דְבַר בֶּן מוֹאֵס (מִשָּׁה)
 גַּעְגּוּעִיךָ אֵלָיו וְאַתָּה מִכִּין גִּרְזוֹן בְּבִקְעַת גְּהֵרָאן וְאַלְעָמַס
 תְּוֹשִׁיחַ: הֶעֱרַתְ אוֹתִי מִשְׁנֵתִי
 בְּקִשְׁתְּ לְהוֹדִיעַךָ אֶת שְׂאֲרֵעַ
 מֵאֵז עֲזַבְתִּי אֶת הַמְּקוֹם הַזֶּה
 וְאַתָּה מוֹדֵד בְּהִתְלַהְבוֹת מֵרֹאשׁ הַגַּג עַד שְׁצֻלָּצַל הַפַּעְמוֹן...

בְּרַךְ אֶת בּוֹאוֹ שֶׁל אוֹרְחָךָ, חֲצוּף וְשִׁחַט כְּבִשְׂיָךְ לִישִׁיבָה
 אֲבֶק שׂרְפָה מֵעֵטֶשׁ וְדָחוּס תּוֹצֵרֶת אִמְרִיקָה מְשֻׁבָּח
 עֲשׂוּי כְּגִרְגְרֵי עֲדָשִׁים וְהַעוֹפְרֶת כְּפֶרֶסֶת סוּס
 אֲבַל מִחֶסֶן הַנֶּשֶׁק בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל אֵינוֹ בְּגַהֲרָאן וְלֹא בְּעַנְס
 תְּוֹשִׁיחַ: אִם בְּרִשׁוּתְךָ מֵעַט כֶּסֶף
 תִּהְיֶה הָרֵאשׁוֹן לְצֵאת לַעֲדוֹן
 וְאַל תִּשְׁפִּיל אֶת אֲנָשֵׁי הַמְּקוֹם...

בֵּיתוֹ [שֶׁל הַמְּשׁוֹרֵר] מֵרַפֵּד בְּשִׁמְיֻכוֹת וּמְרַבְּדִים וְאַלִּיּוֹת הַכְּבָשִׁים תְּלוּיּוֹת בְּגַג
 בְּרוּךְ הַבֵּא וְנִעְלִים אֹתוֹ הוֹתִירְךָ בְּגַהֲרָאן כְּפוּף
 תְּוֹשִׁיחַ: מַחֲסֵר הַבְּנֵתְךָ בְּעִנְיָנִים
 אֲרַבֵּעַ לִירוֹת לְנִעְלִים בְּזַבְזָתְךָ
 מַחֲסֵר שְׁלֹשָׁה שְׁבוּעוֹת לְחֵם
 סְפוֹתֶיךָ מֵרַפְדוֹת בְּשִׁמְיֻכוֹת וּמְרַבְּדִים בַּד צְבָעוֹנֵי וּמִזְרָן בְּצִמְרָן גְּפוֹן
 וְגַם הַכְּסָאוֹת מְסֻדְרִים מְסֻבִּיב לְשִׁלְחוֹן עֲרוּכִים
 כֹּל אֶחָד לֵיד צִלְחָתוֹ יוֹשֵׁב בְּכָל הַצְּבָעִים מֵהַדְּרוֹת
 תְּוֹשִׁיחַ: מַחֲזוֹת כְּבָר נִזְדַּעְזְעוּ, חֲצוּף
 יֵצְאוּ לְאַרְץ יִשְׂרָאֵל אֲלֵפִים
 מִכָּל כְּפָר חֲלוּצִים

8 ראו שקדי תש"ע, עמ' 237-247. מַלְבָּס הוא שמה הערבי של פתח־תקוה.

הפגס לארץ אבותיה, מאמר
תפוחי עץ מעטפים רעננים
כל השנה תלעט שם תאנים
והענבים ללא חרצנים: פז'

אבל כספנו מזמן נשכח
והגרוש בכיסו נתמעט
מעט שיצאנו לדרך הימים
בארץ תימן היבשה
בקשי יספיקו לצעיף
אל חג הפסח המתקרב
אבל האשה משקיפה בדאגה
תושיח: תפשוט את עורף עם הבשר

לו במקומו נתת לי מטפחת
אבל שמלה לקבל אין סכוי.

אכן הבשמים והבדור הם
ובלילה תראה כל טוב
בארץ אבותיה יקרים
בכל חנות יש מבחר: פז'

ואתה עודך בגהראן עני
בעוד [הגוי] במעילי העור והמחצלות
בעל חסותי, אנא תן לי מעט שעורים
אבל הגחלים לבשול והחטה
תושיח: השעורים נתנים לסוסים

והחטה אל מעבר לממכר
והגרוש מבזבז על טבק

הו בן דודי, הרכרוכי
אם נודעת כאביון
המשתלתי לעוף נודד
והיום אני [בארץ] כאצילי עם
תושיח: המזוה מלא

והצעירים במיטב הלבוש
כענף הפיגם על הספר

חשב על אחיד המשפל
אם יש לו אמתחת שעורים
באמצע גהראן העניה
מחשיב עצמו לאמיד: פז'

מתגעגע אתה לאיל הגנים
איזה יפי ואיזו יהירות
בכל מסבה הוא המוקד
מה נאוו דבריו לצעירים
תושיח: כתב ידו כעצי הבשמים

לכל הארצות כסמי הקטרת
הלא ראית, את עטרת החברים

בְּכָל נֶמַל מְזַדְרָזִים לְהָשִׁיב מַעֲנָה
כֵּאלוֹ עוֹדוֹ מְחוּץ לְדַלֶּת: פִּז'...

שֶׁהִכַּל מִבְקָשִׁים לְקַבֵּל אֲגָרוֹתָיו
אֲבָל חַיִּים מִפְּאָר אֶף שֶׁחֲבָרְיוֹ חֲשִׂים

מְקַשֵּׁט בְּקוֹי הַקְּלָמוֹס
אִם יֵשׁ יְדִיעָה בְּשִׁלְמוֹת
הִיָּה מִסְפִּיק לָנוּ אֶחָד כֶּשֶׁר
לְאַרְבֵּי הַזְּמַן תָּמִיד

הַתְּלוּנְנָתִי תְלוּנָה צוֹדְקָת
אֲמַת בְּרוּרָה שְׁאִין בַּה הַבְּנָה
שֶׁשָּׁה סְפָרִים בְּאַלְמָכֶם
וְהַחֲזַקְתָּ טוֹבָה תְּשׁוּב, הוּא הָעֵלֶם
תּוֹשִׁיחַ:

וְהַחֲגִיגָה נִגְלָתָה בַּיּוֹם הַנִּסְיָעָה
שֶׁל דוֹדָךְ בַּהֲשָׁכְמָה
בַּעֲצַת בְּנֵי מוֹסָא הַמִּפְרָסְמִים

מִנְהִיג אֲלֵמִים וְכִסִּילִים
חוּץ מִשְׁאֲרֵינֹת וּפְגוּלִים:

שִׁמְעוּן וְאַבְרָהָם בְּנֵי שְׁלוֹם
לוֹ יִבְנוּ מֵה הַרְנוּיָחוֹ

הֵייתָ הֶרְאֵשׁוֹן לְסָלִיחָה
בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַיִם מְכַבֵּד
מִכִּים מְאַחֲרֵי הַגֵּב
כִּי זֶה דוֹר בּוֹגֵד וּמְאַכְזָב

אֲלֵמְלָא אַחִידָה מוֹסָא הַכְּחִישׁ [חֻבּוֹ]
בְּאַרְץ אֲבוֹתֶיךָ מְכָר
אֵךְ תִּימֵן הִיא הַמְזוּמוֹת
שְׁמוֹר פִּיד וְיִיטֵב לָךְ

אֵלוֹ הֵייתָ נִכְנַס [לא"י], הוּא יָדִיד

דִּי לָךְ מִבֵּט עַל תֵּל-אָבִיב

הַפְּרָנְסָה הִיא בְּמִזֵּל

וְאַחִידָה חֲטָא, חֶלֶק לְשׁוֹן,
אֵל תִּקְלָקֵל הַחֲטָא הַנִּקְיָה:

הַשְּׁלַכְתָּנִי וְאֲנִי בְּרִיא
הוּא חַיִּים שְׁלִי, הֵבֵן מֵהָרָה

כְּמוֹהַ יִכִּיר טוֹבָה
סוֹבֵל עֲלֻבוֹנוֹת מְשַׁכְנֶךָ עָלַי
וְאִם שׁוֹנָא יִכְנֶךָ "כְּלָבוּ"
אֲפִלוֹ הִיָּה קֶטָן וְבוֹר

מִלְחָמָה בָּעֵט אֵינָה קֵלָה
עוֹדָךְ בְּאַרְץ חֲסֵרַת הַתְּקוּוֹת
אִם אוֹהֲבָךְ אִמֵּר "חוּץ מִכְּבוֹדְךָ"
וְלֹא תַעֲזוֹ לְקַלֵּל אֶת עָלַי

תּוֹשִׁיחַ: אֲבָל אֲנִי בֵּן חוֹרִין

בְּלֵב יְרוּשָׁלַיִם מְכַבֵּד

מֵעַל הַסֵּפֶר רְכוּן וְלוֹמֵד

אֲשֶׁר הוֹתִיר אֶת לְבָבְךָ רוּטֵט
אֲשֶׁר הִלֵּךְ [לא"י] וְהִפְנָה לָךְ עוֹרְף:

אֲשֶׁר זֶה שְׁאַתָּה מְכִיר
מְרֵי עוֹץ' אֵל-אֲשֶׁתֶּר

לְמִי שֶׁהַתְּעַרָּה בַּה וְהַצְּלִיחַ
תֵּאמֵר הַכֵּל בְּזִיל הַזּוֹל

בְּאַרְץ הַקֶּדֶשׁ יֵשׁ פְּרָנְסָה
מִיטֵב הַלְּבוּשׁ וּמִיטֵב הַבְּדִים

בְּשֹׁכֵר שְׁלֹשָׁה יְמֵי עֲבוּדָה	יִפְרִינֶס אָדָם יְלָדָיו וְהִבְקָה
וְאִם הָאִשָּׁה מְגַנְדֶּרֶת	בְּשֹׁכֵר יוֹם תִּלְבֵּשׁ שְׂמֹלֶה
תּוֹשִׁיחַ:	וְהַמֵּאֲכֵל חֹטֵה תַּמִּיד
	אֲרָז וּבֶשֶׁר אוֹ חֲמָאָה
	לְכֹל הַמֵּינִים יֵשׁ מִחִיר
לוֹ תֵרְאוּ אִיךָ הַחֲדוּהָ	אִיךָ הַבַּחּוּרִים בַּחַיִּי הַכִּלְכֵּלָה
בְּתוֹךְ הַרְחוּבוֹת צוּהֲלִים	כְּמוֹ בַּפּוּרִים רַבָּה שְׂמֹחָה:
סֵעַר פִּקַּד אֶת יְרוּשָׁלַיִם	הַשָּׂקָה בְּקוֹל רַעְמוֹ הַרְרִיָּה
נִפְץ סֻלְעִים וּפְזָרָם	עַד שֶׁהִגִּיעוּ עַד קְרִית עֶסְאָם
צָא וּרְאָה, אֵתָהּ גְּאוּתָן	כְּמוֹ הַחֲתוּל שְׁבִיטָיָה הַטְּלָה
וְהִיא גּוֹנֶבֶת אֶת הַבֶּשֶׁר וּמִילָלֶת	מִקְצָה עַד קְצָה אֵין פּוּצָה
תּוֹשִׁיחַ:	חָבַל עַל רוּצָאָה מִכֶּסֶלָם
	אֲשֶׁר קָנְאוּ בַּחֲנֹכ"ל שְׁצ"ם ⁹
	לְאַחַר שֶׁהָיוּ כְּדָבֵשׁ בַּחֲמָאָה
מִיּוֹם שֶׁהִגִּיעַ מוֹסָא וְהִדְאִיגָם	בְּלֵבֵל הִגִּיוֹן חֲכַמֵיהֶם
בְּטַל מַסְעָם וְהַהֲכָנוֹת	לְאַרְץ הַקִּדְשׁ יִפֹּת הַנוֹף:
חֲבָרִים וְיִקְרִי הַלֵּב	הַבֵּיטוּ וּרְאוּ כִּמָּה צֶעַר
כִּי־צַד הָרוֹבִים מִשְׁמִיעִים קוֹל	מֵעַל יְרוּשָׁלַיִם הַקְּדוּשָׁה
מֵאֲצֵל חַיִּים הָאֲמִין וְהַיִּשָּׁר	אֲשֶׁר שִׁפֵּץ כְּדוּרִים בְּאֲמוּנָה
מִמֵּלֶאֱם בַּחֲמֹר נִפְץ בְּאַבְקָה וְטִיט	וְהַפִּיקָה אוֹטֻמַת אֶת הָעֵסָה
תּוֹשִׁיחַ:	מִי שֶׁנִּפְגַּע בָּהֶם רַב סְבָלוֹ
	נוֹתֵר בְּמִצּוּקָה וּדְאָגָה
	הָעֵט מִמֵּלֶא יָדוֹ
הַסֵּבֵר דְּבַרְיָה, אֲצִיל הַנֶּפֶשׁ	אִיךָ תִּבְהִיר לִי הַדְּבָרִים
וְהָרִי הִנֵּה אָדָם מִלְּמַד	וְהוּא מִתְמַיֵד בְּטַעוּתוֹ:
נְכוֹן, נְכוֹן אֵתָהּ כְּלִיל הַשְּׁלִימוֹת	בְּכֹל סֶלּוֹן מִקְבֵּל וְרִצּוֹי
בְּהִגִּיעַ מוֹסָא וְעוֹרֵר תְּקוּוֹת	תִּנְשֵׁב רוּחַ פְּרָצִים
נְחַשׁ צְבָעוֹנִי עַל הַגְּמֵלִים	וְרֵאשׁוּ פְּרוּעַ בְּאֵי כְבוֹד
מִצָּא חֵן בְּעֵינָיו בְּעַת שֶׁקָּם וְהִעֲמִיס	וְעִזֵּר לְמוֹסָא בֶּן דָּוִד בְּמִשָּׂא

תְּוָשִׁיחַ תְּוָשִׁיחַ אֲלֵיכֶם נִשְׁלַח:
 לְצַעֲרֵנוּ אֲבָד אֶת הַתְּבוּנָה
 הָיָה זֹרֶק גָּמַל עִם אָכְפוֹ
 וְאִם הִכְבְּשָׁה הִיְתָה כְּפוּתָה
 הָיָה מְשִׁיבָה אֶל הַרוּעָה הָיָה מְשִׁיבָה אֶל הַרוּעָה
 חֲבָרִי, לֹא אֶכֶן הָיִיתָ מְשֻׁלָּם חֲבָרִי, לֹא אֶכֶן הָיִיתָ מְשֻׁלָּם

הִבְהִלְתָּנִי שְׁתַּמְכֹּר אֶת הַסְּפָרִים יִכְלַת לְמַכֵּר אוֹתָם בְּיָרִים
 אֲבָל הַכֹּל שְׁמוֹר, חֹסֵר בּוֹשָׁה לֹא כֶּךָ מְאִים בְּעַל דִּין
 אֲלוּלָא הָיָה תְּלַמִּיד חָכֵם בְּעַל דִּינֹו רְאוּי הָיָה לְהִשְׁחַט בְּמַגֵּל
 אֲתָה כְּמִפְּהָ יֶלֶד יִתּוֹם אֲשֶׁר בּוֹכָה וְאִין לֹו מְרַחֵם
 תְּוָשִׁיחַ: לְבִי רָחַב וְאִין בּוֹ דְאָגָה
 וְאִם תִּבְעֵר אוֹ תִתְּלָה וְאִם תִּבְעֵר אוֹ תִתְּלָה
 לֹא נוֹתֵר לָךְ אֲלֵא מְלָקוֹת לֹא נוֹתֵר לָךְ אֲלֵא מְלָקוֹת

לְבִי מִהֲרַהֵר בְּיוֹם הַפְּרִידָה מְכַל הַחֲבָרִים וְהַיְדִידִים
 כְּפִי שְׁקוּרָה כְּשִׂידִיד טוֹבֵעַ עִם הַפְּרִידָה נְעִלְמַת הַחֲבָרוֹת:

הוּי אָחִי חַיִּים, הַנִּכְבָּד מִי לְמִדָּה אֶת הַתְּכַנּוּת הַזֹּאת
 גְּעוּגוּעִיָּה אֶל אוֹתוֹ נִכְבָּד שְׁהוֹתִיר אֶת לְבָבָה נִשְׂרָף
 בְּאִמְצַע מוֹשֵׁב תְּלַמִּידֵי הַחֲכָמִים מְעַל הַסְּפָר מִתְּבַלְבֵּל
 נִסְעָה מִמָּה וּלְבָבָה נִטְמָטֵם מֵה עוֹד לָךְ תְּכַכִּים
 תְּוָשִׁיחַ: עֲשִׂיתָ עֲצָמָה חַד כְּאִזְמֵל
 חָבַל עַל שִׁירִיָּה וְהַחֲרוּזִים חָבַל עַל שִׁירִיָּה וְהַחֲרוּזִים
 הֵיִשׁ עוֹד עוֹפְרַת לְתַחֲמִשְׁתָּ?!

וּמְחִסֵּן הַנֶּשֶׁק אֲצֵל הַנִּכְבָּד בְּאִרְצָה הַקְּדֵשׁ מְגֹדֵר
 מְמַלָּא בְּאִרְגוּזִים חֲתוּמִים מְסוּג זֶה שֶׁל תְּכַכִּים:

דוּדֵי מֵשָׁה, אֲשֶׁר הָיָה אָבִי הַחֲבוּרָה אֲשֶׁר הָיִיתִי לֹו מְשַׁרְתַּת חֲנָם
 אֲלוּ בְקִשְׁנֵי הַשְּׂכֵם בְּשַׁחַר לֹא הָיִיתִי מְאַחֵר לְשַׁרְתּוֹ,
 מֵה נָאָה הָיָה בְּהִסְבוֹ עַל מְרַבִּידִים וְלִבִּי הָיָה מְסוּר לְפְרִנְסָתוֹ
 וְעַתָּה סִגְרַתִּי לְבִי עֵקֵב הַמְרָמָה טַהֲרַתִּי לְבִי בְּמִזְלָף

תְּוָשִׁיחַ: הַסְּתִיר מְמַנִּי כְּנֹחַשׁ
 אֶת יוֹם נְסִיעֵתוֹ אֶת יוֹם נְסִיעֵתוֹ
 הוֹתִיר אֶת לְבָבִי מְבַלְבֵּל הוֹתִיר אֶת לְבָבִי מְבַלְבֵּל

אֲשֶׁר שָׁלַחוּ לִי בְּשִׁיר
וְתוֹכְנוּ חֵד וּמִשָּׁנָן:

וְהַיּוֹם נִשְׁמַע קוֹל הַקְּצִידָה
וְהוּא גַם כְּעוֹר לֹא מְעַבֵּד

הַמְּמַשִּׁיף לִפְשֵׁט אֶת הָעוֹר
וַיִּצַד חֲגוּרוֹת לְשִׁיכִים
נִכְיִן חֲגוּרוֹת לְכֶסֶפִים
וְאֶת הַטֶּבֶק הוֹתִירוּ שְׁחוֹק

הוּי יְדִידִי, אֶתָּה הַמְּלִשִׁין
תִּפְרַם מְעִילִי פְרוּהָ לְרִשְׁעִים
הַבִּיאוּ שְׁעוֹרָה, וְכַבֵּשׁ שְׁפִשְׁטוֹ עוֹרוֹ
טַחְנוּ שְׁעוֹרִים, טַחְנוּ גְרַגְרֵי בֶסֶר
תְּוַשִּׁיחַ: אִם תִּעְלֹוּ וְאִם תִּרְדּוּ

הַרְי תִּימָן הִיא אֶרֶץ הַצֶּעֵר
כָּל הַזְּמַן וְהַבַּיִת רִיקָם

קָנָה לִילְדִידָה מְעֻט לְבוּשׁ
הִנֵּה הַכְּנָסוֹת שָׁנָה יֹאבְדוּן:

וְאִם הַצֶּלַחַת לְהַשִּׁיג מְעֻט כֶּסֶף
וְאִם הָאִשָּׁה תִּפְשֵׁט עוֹרָהּ

וְאֶת הַדִּיּוֹ מִשׁוֹק יְרוּשָׁלַם
עַל מִיטֵב הַצֶּעִירִים נְעַמְנִים
הִיָּה לְבִי נִסְעֵר וְעֵצוּב

הַטְּרַחַתְנִי לְהַכִּיז קְלָמוֹס
וְאֲנִי אֲבַל יוֹשֵׁב בְּבֵיתִי
הַיִּשְׁנִים בְּכֹוכִים וּבְקִבְרִים
תְּוַשִּׁיחַ: מַעַת שְׁנִקְבֵר בְּעֶפֶר

קוֹנְנוּ עָלָיו צֶעִירִים רַבִּים
וְהוֹרִיּוּ שָׁם וְהַחֲבָרִים

דוֹהַר עָלָיו כְּמוֹ צָבִי
כְּמוֹ עֲלָם מִתְגַּנְדֵּר:

הִיָּה רוֹכֵב עַל אוֹפְנִים
קָנְהוּ בְּמַחִיר אֲרַבְעֵ לִירוֹת

וְרִיחָה מְנוּטָה וְאֲזוּב
אֶל מַעְבַּר לְהָרִים וְהַיַּמִּים
יִצִּילֵם הָאֵל מִכָּל רַע
וּבְרֵאשִׁים רְאשֵׁי הַקֶּהֶל
וְזָמַר בְּלַחַן אֶת דְּבָרֵי

חַתְמַתִּי אֲגַרְתִּי הַמְּבַשְׁמַת
תּוֹבִיל אֶת שְׁלוּמֵי מִמִּשְׁכְּנֵי
אֶל מִשְׁכַּן הַחֲבָרִים הַמְּפֹאָרִים
כָּל הַתְּלַמִּידִים גְּדוֹלִים עִם קִטְנִים
אֲבַקְשֶׁה חֶבֶר, הַשְּׁתַעֲשַׁע

אֲחֵר הַרִיבִים וְהַשְּׁלוֹם

הַחַיִּים עוֹבְרִים, הוּי הָעֵלָם
וְהַלֵּב נָקִי אֵין בּוֹ מֵתָם

כָּל הַמְּבִיז לוֹ שְׁתֵּי רְאִיּוֹת
וְקָרָא לְמֵאֲרֵי פְעָמִים
כָּאלוֹ גּוֹמֵל פְּעָמִים
אֲשֶׁר פּוֹקַח עֵינָו עַל שְׁתֵּי הָאֲרָצוֹת
וְהַמְּלֹאכִים בְּשׁוֹפֵר יִתְקַע פְּעָמִים:

וְשָׁמִי רְשׁוּם בְּחוֹתְמַת מְלָכָה
נִהְמַת גָּמֵל שְׁמוֹר בְּלִבָּהּ
וְזָמַר וְשִׁיר מִ"ם מְצַחִיקָה
יִשְׁתַּבַּח מְלָךְ הַמְּלָכִים
יִשְׁלַח מְשִׁיחוֹ שָׁמָּה

ביבליוגרפיה

בן־דוד, אהרן

תשס"ח בית האבן: הליכות יהודי צפון תימן. אהבת תימן: קרית עקרון.

גברא, משה

תשס"א אנציקלופדיה לחכמי תימן, חלק א. המכון לחקר חכמי תימן: בני ברק.

דחוח־הלוי, יוזף

תשס"ח "שני שירים מאת המשורר הרב חיים משה שקדי (לוזי) ז"ל", אפיקים קכט-קל, עמ' 40, 57.

סולמי, טוביה

תשנ"ד "משירי הרב חיים משה שקדי ז"ל - כולל השירים 'שמעתי קורא דופק בדלת', 'קום דודי ופתח לי דלת'". תהודה 14, עמ' 80-84.

רצהבי, יהודה

תשנ"ה תורתן שלבני תימן. מכון משנת הרמב"ם: קרית אונו.

שקדי, חיים

תש"ע שירים בין גלות לגאולה. בית יהודי תימן ואפיקים: פתח־תקוה - תל־אביב.